

cabaşlar, merkezî yönetimin taşradaki denetiminin zayıfladığı dönemlerde giderek kudret ve servet sahibi olmaya başladılar. Vergi toplama işini üstlenmeleri, bilhassa Balkanlar'da XVIII. yüzyılda geniş toprakları ele geçirmelerine ve güç kazanmalarına yol açtı. Çoğunun bulundukları yerlerdeki bağımsızlık hareketlerine destek vermeleri önemli siyasî problemlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. 1821 Mora isyanı, sadece buradaki değil Anadolu kıyıları ve Ege adalarındaki bir kısım kocabaşları da etkiledi. Mora'da Kalamata kocabaşısı Panayotti Mpenakis gibileri doğrudan isyancıların liderliğini üstlenirken bir kısmı Osmanlı hükûmetine bağlı kaldı. Topraklarını kaybetme korkusu içinde bazı kocabaşlar görünüşte isyana katıldılarsa da Osmanlı merkeziyle ilişkilerini kesmediler. II. Mahmud'un ıslahat hareketleri kocabaşlar için olumlu sonuçlar verdi. 1831 genel nüfus sayımında, kocabaşlara bulundukları köylerde yaşayanların nüfus kayıtlarını tutup bir defter halinde merkeze sunma, nüfus yoklamaları yapma gibi görevler verildi. Ayrıca herhangi bir yere gitmek isteyenlere kocabaşı tarafından mühürlü pusula veriliyor, mürur tezkiireleri buna göre hazırlanıyordu. 1833-1836 yıllarında taşrada muhtarlık düzeni kurulunca hristiyanların bulunduğu köy ve mahallelerde bir değişikliğe gidilmedi, kocabaşlar bir nevi muhtarlık görevi üstlendi. Ayrıca cizye toplanması konusundaki vazifelerinin sürdüğüne dair 1851-1852 yılına ait kayıtlar mevcuttur. Gayri müslim mahalle ve köylerin idaresinde papaz ve kocabaşının yönetimine dayanan klasik statü 1864 vilâyet nizamnamesine kadar değişmedi. Bundan sonra ise muhtarlık sistemi yaygınlaştı.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman Penah Efendi, *Mora İhtilâli Tarihçesi* (haz. Aziz Berker, TV içinde), II/11 (1943), s. 396; Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Ankara 1943, s. 43, 78; İlber Ortaylı, *Tanzimat-ı Sonra Mahallî Idareler (1840-1878)*, Ankara 1974, s. 16, 25; Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyanlık Müessesesi*, Tokyo 1976, s. 42-45, 58-59; Musa Çadırcı, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 328, 342; Özcan Mert, "XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Kocabaş Deyimi, Seçimleri ve Kocabaşılık İddiaları", *Prof. Dr. Hakkı Durmuş Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s. 401-407; a.mlf., "II. Mahmud Döneminde Taşradaki Merkezîyetçilik Politikası", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XIII, 725-726; *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* (ed. Cevdet Küçük), Ankara 2001, s. 99, 107, 113, 140, 154, 164-165, 210; Pakalın, II, 285.

DİA

KOCAELİ

Merkezi İzmit olan
ve adını bölgeyi fetheden
Akça Koca'dan alan il
(bk. İZMİT).

KOCAHÜSAMZÂDE ABDURRAHMAN EFENDİ

(bk. ABDURRAHMAN EFENDİ,
Kocahüsamzâde).

KOCATEPE CAMİİ

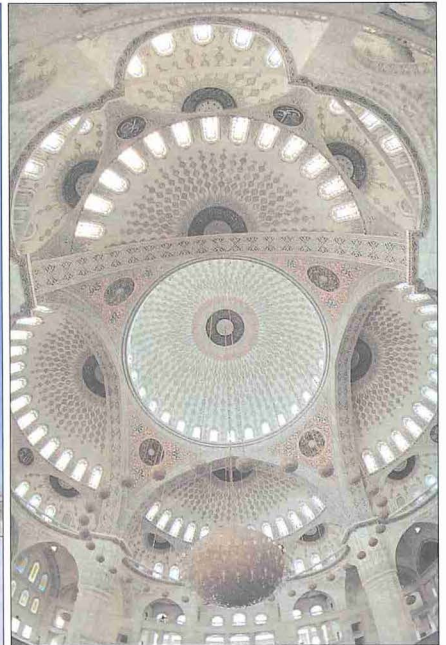
Ankara'nın Kocatepe semtinde
Türkiye Diyanet Vakfı
tarafından yaptırılan cami.

Türkiye'nin başşehri Ankara'da hızla artan nüfusa karşılık büyük bir caminin bulunmaması, özellikle Çankaya'ya doğru gelişen Yenışehir'de halkın ibadet ihtiyacını karşılayabileceği bir mescidin dahi olmaması göz önüne alınarak 1944 yılında Diyanet İşleri başkan yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki başkanlığında bir cami yaptırma kurumu oluşturuldu. Bu kurumun açtığı yarışma neticesinde onaylanan ve Emniyet Âbidesi Parkı içinde uygulanma-

sı düşünülen projeden daha sonra vazgeçilmiştir. 1956'da Türkiye Diyanet Sitesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği adını alan kurum 1957 yılında yeni bir proje hazırlamış, bizzat devrin başbakanı Adnan Menderes'in ilgilenmesiyle caminin Ankara'ya hâkim bir tepe olan Kocatepe'de yapılmasına karar verilmiştir. Mimar Vedat Dalokay'ın hazırladığı projeye göre 1963 yılında caminin temeli atılmış, idare binaları 1964'te tamamlanmıştı. Ancak üstünün kabuk sistemiyle örtülmesi planlanan bu cami projesinden, sistemin o yıllar için çok yeni olması ve Ankara'da aynı sistemin uygulandığı bir spor salonunun çökmesi sebebiyle vazgeçilmiştir. Açılan yeni bir yarışma sonunda 4500 m²'lik bir alana yapılması düşünülen caminin proje çalışmalarını Hüsrev Tayla ile Fatin Uluengin üstlenmiş ve 30 Ekim 1967'de temel atılarak yeniden inşaata başlanmıştır. Fatin Uluengin 1975'te ayrılınca Hüsrev Tayla uygulama ve detay proje çalışmalarını tek başına yürütmüş, uygulama kontrollüğü de kendisine verilmiştir.

Geleneksel formlara bağlı kalınan bu yeni plana göre cami bir merkezî kubbe ile dört yarım kubbeden meydana gelen ve dört ayağa oturan bir şema göstermekteydi. Devlet yardımı ve halkın bağış-

Kocatepe Camii ve içinden bir görünüş

larıyla yürütülen çalışmalarla 1981 yılında caminin ancak kaba inşaatı bitirilebilmişti. İşin çok yavaş ve zor şartlar altında yürütülebildiğini göz önünde bulunduran dernek, 15 Mart 1981'de kendini feshederek cami dahil bütün mal varlığını Türkiye Diyanet Vakfı'na devretme kararı almıştır. Vakfın işi üzerine almasıyla cami yapımı hızlanmış, 28 Ağustos 1987'de dönemin başbakanı Turgut Özal tarafından açılışı yapılmıştır.

Kocatepe Camii, yüksek bir platform üzerinde fevkanî olarak inşa edilmiş olup alt kısmında bir konferans salonu, kütüphane, gasilhane, otopark, büyük bir ticaret merkezi ve idarî bölümler yer almaktadır. 56,30 x 56,30 m. ölçülerinde kare bir plan gösteren caminin iç yüksekliği 44,85 m., yirmi altı kubbeli olan avlu ölçüleri ise 57 x 38 metredir. Mahfilleri iki katlı olarak düzenlenmiş olup cami katına altı merdivenle bağlanmıştır. Bu merdivenlerden yanlarda yer alan dört tanesi ayrıca dışarıya da açılmaktadır. Böylece cemaatin, caminin beş kapısından başka bu dört merdivenin de kullanılmasıyla kolayca boşaltılması sağlanmıştır. Geleneksel uygulamalarda fil ayakları 5 m. çapında olmasına rağmen Kocatepe Camii'nde bu ölçü 3,10 m. olarak tutulmuş, bu suretle mekân içindeki görüşü asgari ölçüde bölmesi amaçlanmıştır. Caminin üçer şerefeye sahip olan dört minaresinin teras kısmından yüksekliği 88 m. olup şerefelere hem asansörle hem de merdivenle çıkılabilmektedir.

Kalem işi süslemelerin ve içlik alçı pencerelerinin projelerini Reha Tolun hazırlamıştır. Çini pano desenlerine Muhsin Demironat başlamış, rahatsızlığı sebebiyle devam edemediğinden bunları öğrencisi Reha Tolun tamamlamıştır. Caminin bütün yazılarını Hamit Aytaç'ın yazması düşünülmüşse de sağlığı elvermediği için ancak ana kubbe göbek yazısı ile mihrap nişi çini kuşak yazısını ve pence-re üstleri çini yazılarını yazabilmiştir. Diğer yazıları hattat Mahmut Öncü yazmış, konferans salonunun dış küfî yazıları ise Emin Baran tarafından yazılmıştır. Halî desenlerini Afyon Ulucamii'nin XIII. yüzyıl desenlerinden esinlenerek Kenan Özbel hazırlamıştır. Avize projelerinin çiziminde Hüsrev Tayla'ya Tülin Tolun yardımcı olmuş, orta avizenin matematik çizim-zümünü Asım Özkan yapmıştır. Uygulamada cami ve son cemaat künde-kârî pencereler kepenklerini Asaf Çakır, cami ve son cemaat künde-kârî kapılarını Mevlüt Çil-

ler hazırlamıştır. Mihrap, minber, müezzin mahfili, vaaz kürsüsü ve mermer kuşak yazısı Neşet Çelikkol'un uygulamasıdır. Cami taçkapısı ve avlu kapılarının mermer işleri Faik Bektöre tarafından yapılmıştır. Cami kubbe yazıları sarı levhalardan kesilerek altın kaplanmış ve yerlerine monte edilmiştir. Bu yazıların ve avizelerin uygulaması kuyumcu Mustafa Küçük'e aittir. Çini panolar Kütahya Altın Çini Firması'nca hazırlanmıştır.

Caminin inşaatında betonarme kullanılmıştır. Kubbe kasnakları ve minareler brüt beton olarak inşa edilmiş, minare şerefeye stalaktitleri yerde parça parça hazırlanarak yerlerine monte edilmiştir. Cami cepheleri suni taşla, cami içinde fil ayakları ve mahfil cepheleri Konya travertenine kaplanmış, merdiven yan şebeke-leri, balkonları ve mahfil korkulukları Afyon mermerinden yapılmıştır. Mahfil kemerlerini taşıyan sütunlar Anadolu'nun çeşitli yörelerinden getirilen mermerlerden imal edilmiş; mihrap, minber, müezzin mahfili ve vaaz kürsüsüyle son cemaat yeri ve caminin dış yüzlerinde ise Marmara mermeri kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Album: Elli Yılda Dini Yapılar, Ankara 1973; Hamdi Mert, *Ankara Kocatepe Camii* (1967-1987), Ankara, ts.; Halit Tombul, *Ankara Kocatepe Camii* (mezuniyet tezi, 1990), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; Jale Erzen - Aydan Balamir, "The Kocatepe Mosque, Ankara-Hüsrev Tayla and Fatih Uluengin", *Architecture of the Contemporary Mosque* (ed. İsmail Serageldin - J. Steele), London 1996, s. 108-111; R. Stewart, "Turkey's Largest Mosque Goes up in Ankara", *Journal Regional Cultural Institute*, VII/1, Tehran 1974, s. 59-62.

HÜSREV TAYLA

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1907-1961)

Şair ve edebiyat tarihçisi.

Gümüşhane'de doğdu. Babası, I. Dünya Savaşı esnasında Kafkas cephesinde şehid düşen Ârif Efendi'dir. İstanbul'da Koca Mustafa Paşa İlkokulu'ndan ve Dârüşşafaka Lisesi'nden mezun oldu (1927). Mülkiye Mektebi'ni birincilikle bitirdi (1930). 1930-1940 yılları arasında Ankara, Edirne, Kastamonu, Malatya ve İstanbul'daki (Haydarpaşa ve Darüşşafaka) liselerde edebiyat öğretmenliği ve müdürlük yaptı. Daha sonra maarif müfettişliğiyle görevlendirildi (1948-1950). 1950'de Demokrat Parti'den Gümüşhane milletvekili seçildi. 1954'te Ankara Gazi Eğitim

Enstitüsü'nde edebiyat öğretmenliğine döndü ve bu görevdeyken öldü. Kabri Cebeci Asri Mezarlığı'ndadır.

Sanat hayatına *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan şiirleriyle başlayan (1926) Vasfi Mahir Yedi Meşaleciler diye anılan grup içinde yer almış, o zamana kadar yazdığı şiirleri de *Yedi Meş'ale* adlı ortak kitabın "Dağların Derdi" başlıklı bölümünde yayımlanmıştır (1928). Edebî faaliyetlerini bu grubun yayın organı olarak çıkarılan *Meş'ale* mecmuasıyla *Muhit*, *Varlık*, *İctihad*, *Hayat* gibi devrin önde gelen kültür ve sanat dergilerinde sürdürmüştür.

Şiirlerinde devrin hâkim temayüllerine uyarak hece veznini kullanan Vasfi Mahir söyleyiş itibarıyla bir yandan halk şiirinin, diğer yandan da Nâmık Kemal'deki tok ve gür sesin etkisindedir. Konularını ise aşk, tarih ve vatan sevgisi şeklinde özetlemek mümkündür. Ferdi ıstırapları işlediği şiirlerinde sağlam mısra yapısını yakalayabilen Vasfi Mahir Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki milliyetçilik havasını yansıtan epik şiirleriyle Enis Behiç Koryürek'in devamı izlenimini verir.

Vasfi Mahir şairliğinden çok edebiyat tarihi alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Türk edebiyatının tasnifinde M. Fuad Köprülü'ye bağlanmakla beraber ikinci dönem olan müslüman Türk edebiyatının başlangıcını Tanzimat'a değil Cumhuriyet'e kadar getirerek ondan ayırır. Kocatürk'e göre, "Tanzimat'la Türk cemiyeti İslâm medeniyeti tesirinden kurtulmuş ve Avrupa medeniyeti içine girmiş değildir. Böyle bir dönüm noktası ancak Cumhuriyet olabilir ... Tanzimat'tan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen zaman içindeki Osmanlı Devleti, bütün hamlelerine ve yeniliklerine rağmen bugünkü laik Türkiye Cumhuriyeti'nden ziyade dünkü müslüman Osmanlı

Vasfi
Mahir
Kocatürk